

Kuzey Ormanları Yerleşimlerinde Sözlü Tarih: Kimin Toprakları, Kimin Köyleri? Ağaçlı, Yeniköy, Karaburun, Durusu, Balaban, Tayakadın, Baklalı, Dursunköy

Cihan Uzunçarşılı Baysal*

* Bağımsız araştırmacı, cihanbaysal@yahoo.com

Özet

Bu sözlü tarih araştırması[1], kimi onlarca, kimi yüzlerce yıl yerleşik nüfusların hem yaşam alanları hem de geçim kaynakları olan atadan dededen kalma topraklarının, iradeleri dışında, tepeden inme mega projelerle yeniden işlevlendirilmeleriyle yerlerinden sürülecekleri, özgün geçmiş ve kültürleriyle kentin kolektif hafızasından silinecekleri kaygısından yola çıktı. Adaletsiz, vicdansız bir kentsel gidişat karşısındaki Kuzey Ormanları yerleşimlerini tanımayı, anlamayı, anlatmayı dert edindi. Zaman ve metin kısıtlarından sadece üç konuya odaklanıldı: 1) Yerleşimlerin kuruluşları, kolektif hafızanın önemli kayıtları 2) Tarihçelerdeki kırılma noktaları 3) Yerel halkın köylerine, topraklarına bağlılıkları.

Anahtar kelimeler: Kuzey Ormanları yerleşimleri, Kanal İstanbul, Yenişehir, 3. Havalimanı, Balkan Savaşları, mübadele.

Oral History Research in the Settlements of the Northern Forests: Whose Lands? Whose Villages? Ağaçlı, Yeniköy, Karaburun, Durusu, Balaban, Tayakadın, Baklalı, Dursunköy

Abstract

This oral history research has been started as a response to the possible displacement of Northern Forests communities, some of whom have been there for decades, some of whom for centuries, as a result of top-down mega projects targeting their habitats. These communities may be displaced from their ancestral lands and be erased from the collective memory of the city forever, along with their authentic history and culture. Consequently, against an unjust and ruthless urban transformation process, the main concern of the study is to learn more about the Northern Forests communities, the Istanbulites, who live so close yet are so distant, and to share and record their narratives. Due to time and space constraints, the study focuses on three topics: 1) The beginning of these settlements, milestones in the collective memory 2) Turning points in their histories 3) Locals' attachment to their lands.

Keywords: Northern Forests settlements, Canalistanbul, Yenişehir, the Third/ Istanbul Airport, Balkan Wars, the 1923 population exchange between Greece and Turkey.

1 Metin boyunca referans verilmeyen alıntılar, ilgili yerleşimlerdeki kahve sohbetlerinde isimlerini beyan etmeyenlerindir. İsimlerini söyleyenler ilk alıntıda tam isimle, sonrakilerde kısaltılarak geçmektedir.

Hayvanlarımız gitti; meralarımız gitti. Hazine yerleri gitti; kendi arazilerimiz gitti. Kendimi nasıl hissediyorum biliyor musun? Hani bir lodos eser de, kum tanelerini alır savurur da, o kum tanesi nereye düştüğünü bilmediği gibi; ben de oradayım.

(*3. Havalimanı İnşaatı*, İmre Azem)

Benim, bu köyün kurucusu dedem. Beşinci nesil yetişiyor; yani bizden beşinci nesil. Ormanımızı bitirdiler; plajımızı bitirdiler; meramızı bitirdiler. "Yaşayın" diyorlar. Nasıl yaşayacağız acaba, onu söyler misiniz?

Ağaçlı Muhtarı Cemil Yiğit Hekimoğlu

Giriş

Aracımız, Kuzey Ormanları'nı insafsızca yaran ve bölgede börtü böcekten yabanıla, flora faunaya ne kadar canlı varsa habitatlarını tarumar eden otobanda onlarca hafriyat kamyonu arasında ilerlerken, kırsalı sömürgeleştirmiş, ele geçirdikleri peyzajı çölleştirmiş sürü sepet işletmeyle tesis ardı ardına sağlı sollu akıyor: 3. Havalimanı metro şantiyesi, taş ocakları, beton santralleri, silolar, prefabrik, asfalt vb. üretim tesisleri, havalimanının inşaatları süren üniteleri, jet yakıt depoları, vinçler, inşaat makineleri, yüksek gerilim hatları, rüzgâr elektrik santralleri... Güzergâhın sonuna doğru mega havalimanı sahne alacak! Girişimcilerinin katlettikleri orman ekosistemlerine karşı "dâhiyane" çözümleri otoban kenarlarındaki fidanlar kurumuş. Mega kentin kustuğu sokak köpekleri ile göletleriyle beraber kovulan mandalar, çorak topraklar üzerinde dolanıyorlar. Lefebvre'in "dışa doğru patlamalar üzerinden kentleşme" olarak tanımladığı (Brenner, 2014, s. 14-29) kentin kırsalını yutması ve kendi ihtiyaçlarına yönelik sömürgeleştirmesi, cismani olarak güzergâh boyunca aksetmekte. İlk durak Ağaçlı'da isyanla dile getirilen "Köyümüz şantiye oldu" gerçekliği sonraki yolculuklarda da eşlik edecek. 3. Havalimanı ve Kanal İstanbul projelerinin etki alanlarındaki Kuzey Ormanları yerleşimlerinin öykülerini ilk ağızdan dinlemek üzere yollardayım.

Kanal İstanbul Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporunda itiraf edildiği üzere, Arnavutköy'ün kuzeyindeki yerleşimler projeden daha fazla etkileneceklerinden iç ve dış göç hareketleri buralarda yoğunlaşacaktır (Çınar Mühendislik Müşavirlik A.Ş., 2019, s. 189).

Şekil 1. Dışarıya doğru patlayan kentleşme: Tayakadın'a yayılan 3. Havalimanı.

Bu yerleşimlerde, zorla tahliyelerle yerinden edilmelerin beklendiği söylenebilir. Mega projelerin baskısı altındaki yerel halk, nasıl bir paradokstur ki seneler sonra atalarıyla aynı kaderi paylaşmakta, kök saldıkları topraklardan göçe zorlanmaktadır. Onlar, şimdi, yeni bir savaşın ve göçün çocuklarıdır[2], ama bu kez karşılarındaki düşmanın askeri, topu tüfeği yoktur. Küresel sermaye, birikimin son aşaması mega projeleri gerçekleştirmek için iktidarın sağladığı yasal araçları kuşanmış, yaşam alanlarını yok etmeye durmuştur.

Bu sözlü tarih çalışmasının yola çıkış nedeni tam da budur. Kanal ve Yenişehir imar planlarıyla ivme kazanan kentkırımın 3. Havalimanı Projesi'yle el attığı özgün kent-kırsal çözülmeden, nüfusları dağıtılmadan önce dinlemek ve kaydetmek. Çalışma, mega kentin sakinlerinin, hatta mega projelere muhalefet edenlerin ve karşı raporlar yazanların dahi dert etmediği yöre insanının tarihçesini, tarihçenin dönüm noktalarını, bu kadar yakın, bu kadar uzak İstanbulluları anlama gayretidir. Bu nedenle, 3. Havalimanı bölgesinde yer alıp aynı zamanda Kanal'dan en fazla etkilenecek Kuzey Ormanları'nın Karadeniz kıyıları ve Terkos Gölü çevresindeki yerleşimler seçilmiştir. Zaman ve metin kısıtlarından sadece üç konuya odaklanılabilmiştir: 1) Yerleşimlerin kuruluşları, kolektif hafızanın önemli kayıtları; 2) Tarihçelerdeki kırılma noktaları 3) Yerel halkın köylerine, topraklarına bağlılıkları.

Kuruluş Öyküleri, Kırılma Noktaları

Tarihçe ve Demografik Yapıya Genel Bakış

Sur içi kadar sur dışının iskânına da önem veren Fatih Sultan Mehmet'in bir amacı bölgenin boş kalmasından doğacak güvenlik zafiyetini ortadan kaldırmak ise, konumuzu ilgilendiren ikinci amacı buralardaki verimli arazilerin İstanbul'un iaşesi için değerlendirilmesidir (Bozlağan ve Yılmaz, 2015, s. 20). İstanbul'un tarım ürünleriyle et, süt, peynir, kaymak gibi hayvansal gıdalarını sağlayan bölge, aynı zamanda odun ve ağaç kömürü teminiyle yakacak ihtiyacını da karşılamaktaydı. 16. yüzyıl sonu ve 17. yüzyıl başlarından itibaren bölgede özellikle askeri sınıftan kişilere ait çiftlik ve mandıraların arttığını, bu özel çiftlikler dışında Hazine-i Hassa'nın ve saray mensuplarının çiftliklerinin bulunduğunu belgelerden öğrenmekteyiz (Koltuk ve Sağlamçubukçu, 2013, s. 19-20).

Küçük Kaynarca Antlaşması'yla (1774) Kırım'dan Anadolu'ya başlayan göç dalgaları, Osmanlı-Rus Savaşları, Balkan Savaşları ve daha sonra Bulgaristan ve Yunanistan ile yapılan mübadele antlaşmalarıyla devam ederek bölgenin fiziki ve demografik yapısını değiştirmiştir. Devlet ve özel çiftlik arazilerine yeniden iskân edilen göçmenler, bugünün Kuzey Ormanları yerleşimlerinin çoğunun atalarıdır (Koltuk ve Sağlamçubukçu, 2013, s. 23). Savaşın ve göçün çocukları, memleketlerinde öğrendikleri tarım ve hayvancılığı bu bereketli topraklarda sürdürmüş, bilgi ve birikimlerini kuşaktan kuşağa aktarmışlardır.

Ağırlıklı olarak Balkan kökenlilerin ikamet ettiği bölge, 1950'lerde Anadolu'dan gelen üçüncü göç dalgasıyla farklı kültürlere ev sahipliği yapmaya başlamış, heterojen bir nüfus oluşmuştur. Demografik yapıdaki değişim, Arnavutköy'ün 1987'de belde, 2008'de ilçe olmasıyla hızlanmıştır. İlçenin nüfusu 282.488 kişi olup (2019) kırsal ağırlıklıdır. Gacallarla[3] Balkan göçmenlerini içeren İstanbul kayıtlılar başı çekmekte (30.751) ardından Erzurumlular (28.627) gelmektedir (Çınar Mühendislik Müşavirlik A.Ş., 2019, s. 189).

2 Nail Yılmaz ve Akif Pamuk'un kaleme aldıkları Arnavutköy Belediyesi Yayınları'ndan *Geçmişin Sesinden Arnavutköy: Savaşın ve Göçün Çocukları* (2017) başlıklı çalışmadan ilhamla.

3 Yerli/yerleşik, göçle gelmemiş olarak tanımlanan gacal yerleşimlerin kökenleri Fatih devrine hatta öncelerine uzanmaktadır.

Tarım Hayvancılık Köyleri: Ağaçlı, Yeniköy, Balaban, Tayakadın, Dursunköy, Baklalı. Yerleşimlerin kuruluş öyküleri, kurucu bir ata, dede, yatır veya aileye referansla, detaylarıyla anlatıldı; öykülerin ortak noktaları çoktu. Bazı köylerde, hikâyeyi bizzat kurucuların torunları aktardılar.

İlk ziyaretin yapıldığı Ağaçlı, diğerleri gibi Arnavutköy'e bağlı olmayıp Eyüp Sultan'a bağlıdır.[4] Altıncı kuşaktan Sabahattin Çalışır, köyün kuruluşunu anlattı:

> Babam burada, doğma büyüme, 1910 doğumlu. Babası burada. Hacı Şakir (babasının dedesi), buradan ilk hacca giden. Tapular onun üzerine. Aydos'ta diyorlar ki Osmanlı bozulacak Plevne Savaşları'nda.[5] Şimdi Boğazköy olmuş galiba; ismi değişmiş. Oradan geliyorlar, yirmi araba, köyü kuruyorlar. İlkten aşağı gidiyorlar deniz boyuna, sahile. O sahilde barınamamışlar. Aşağı Ağaçlı yok o zaman; orası sonradan, esas burası. Ormanı açıyorlar, köyü buraya kuruyorlar. Ağaçlı değil köyün ismi, ilk ismi Kömürcüpınarı, ama doğduğumda Ağaçlı idi. Hatta bizim caminin yanında çeşme var. Çeşmede Kömürcüpınarı yazıyor.

Daha sonra kurulan Aşağı Ağaçlı'ya gelince:

> 93 Harbi'yle gelen de var; bir de işte Cumhuriyet döneminde mübadeleyle gelen var. Birkaç aile Yunanistan kökenli, birkaç aile Arnavutluk, ama ağırlık Bulgaristan muhaciri. Genelde köy ikinci durak. Önce bir noktaya gelinmiş, oradan işte bir şekilde. Buranın esas ismi Mesudiye. 1920 doğumlu bir büyüğümüz var, hâlâ hayatta. Onun kimliğinde Mesudiye yazıyor (Ağaçlı Muhtarı).

Savaşlar ve çatışmalar nedeniyle Balkanlar'dan göç etmek zorunda kalan ya da zorla göç ettirilen nüfusların yolculukları acılar, kayıplar ve çilelerin öyküsüdür. Nitekim 1923-24 nüfus mübadelesiyle Selanik'ten Yeniköy'e yerleştirilen Patriyotlar[6] "çok savaş görmüşler, bozguna uğramışlar. Zeril zeril geldiler, bir sürü çoluk çocuk, öyle. Çiftçilikte çalıştılar; çok yıprandılar. Babaannemle annemin bir amcası vardı, onlarla konuşanlar, derlerdi ki 'Siz çift dünya yaşamış insanlarsınız' " (Yeniköylü Aile). 1924'te, Selanik'e 160 kilometre mesafedeki Kozana'dan toplu göçün acılar yüklü hikâyesini Yeniköylü çiftçi Mustafa Bozkurt paylaştı: "Biz köy olarak 500 kişiyiz, en az 150-200 kişi yolda ölüyor. Gelmişler Selanik'e; iki, üç ay gemi beklemişler. Açlık, sefalet! İngiliz gemileri, o günün şartlarında yük gemileri gelmiş. Koyun sürüsü gibi insanları koyup... Korkunç acılar yaşandı."

Detaylarını bilmesek de Türkiye'den göç ettirilenlerin, köklerinden edilenlerin öykülerinin çok farklı olmadığını söylemek mümkün. Nitekim Rum ailelerle çocukları, son senelere kadar her sene Yeniköy'e ziyarete gelmiş, evlerini (bugün sadece iki Rum evi duruyor) aramış, anılarının peşine düşmüşler: "Ben Yunanistan'a gittim, Yunanistan'daki

4 Tek muhtarlık altında 40 haneli Yukarı Ağaçlı ile 150 haneli Aşağı Ağaçlı.
5 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında 8 Temmuz-10 Aralık 1877 Plevne Savunma Savaşları.
6 Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesiyle ülkeler yurttaşlarını din esaslı bir zorla göçe tabi tutmuştur. Kıstas din olduğundan Yunanistan'dan gelen Müslümanların arasında Türklerin yanı sıra Pomaklar, Ulahlar, Arnavutlar, Patriyotlar vardır.

Yeniköy'ü soruyor. Dedeleri, zamanında burada yaşamışlar. Buraya Yunanistan'dan falan çok gezmeye gelirler. Dedelerinin atalarının yerini görmeye" (Balaban Muhtarı Harun Demir). Ağaçlı'daki kahve sohbetinde de, çevredeki Rum köylerinden bahsedildi, ki muhtemelen 1923-24 mübadelesiyle göç ettirilmişlerdir: "Dedemler buraya geldiği, köyü kurduğu zaman Rumlar varmış ama burada değil, başka köylerde, bu etrafta. Mangal kömürünü Rumlardan öğreniyorlarmış. Mesela Kemerburgaz Rum köyüymüş, Pirgos. Torluk[7] yaparlardı. Benim çocukluğumda saraya mangal kömürü götürüyorlarmış" (Sabahattin). Osmanlı tapu kayıtlarında ağırlıklı olarak Bulgarlar, Ermeniler ve Yahudilerin (ikamet etmiyorlarmış) göründüğü Tayakadın'daki Bulgarlar ise "1908 mübadelesiyle takas ediliyorlar."

Tayakadın'a Bulgaristan'dan yeniden iskân edilen aileler, sanki memleketlerine geri dönecekmiş gibi ayrılmışlar: "Tavukların yemini, hayvanların otlarını hepsini hazırladık, yandaki komşuya teslim ettik anahtarları. Bu hayvanlara bakın aç kalmasınlar. Gelirken sanki döneceğiz gibi. Öyle bıraktık, birkaç eşyamızı aldık, arabayla Varna'ya oradan limandan İstanbul'a" (Halit Demir). Yeniköy'ün hikâyesi farklı değildir: "Biz hayvanlarımızı, hatta askıda ceketlerimizi bile bıraktık, dediler, bizimkiler." Bu tarafta da ol hikâye aynıdır: "Şimdi oturduğumuz ev Frenk Çiftliği[8] idi. İtalyan asıllı bir Rum'a aitti. Dedem Vize'den geliyor. Bunun yanında kâhyalık yapıyor. Çok hayvan var, her şeyi varmış adamın. 'Mehmet Ağa, Atatürk geldi, biz buralarda duramayız, gelirsem mal benim,' diyor. Gidiş o gidiş" (Necmettin Atasoy, Aşağı Ağaçlı). Göç etmek zorunda kalanların mallarını, mülklerini, hayvanlarını geri dönecekmişçesine güvendikleri komşularına emanet etmeleri, her iki yön için geçerli olup bölge coğrafyasının kaderi olarak görünüyor.

Aşağı Ağaçlı'nın kuruluşunda dikkat çekilen "ikinci durak" ziyaret edilen yerleşimlerin önemli kesimi için geçerlidir. Göçmenler ilk yerleştirildikleri yerleri beğenmeyerek bölgeye gelmiş ve yaşamlarına burada devam etmişlerdir. Bunun sebebi, Kuzey Ormanları'nın göç ettikleri yerlerde yaptıkları tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık gibi geçim kaynaklarını sağlayabilmesidir. Yeniköylü aileye tekrar kulak verirsek:

> Ben şimdi atalarımızdan, babaannemden dedemden dinledimdi. Söylediklerinden ben de sana söyleyeyim. Bizimkileri getirmişler Adana'ya. Demişler ki biz burada yaşayamayız; çok sıcak olur. Orman yok, otlak yok. İzmir'e mi Antalya'ya mı getiriyorlar. Orayı da beğenmiyorlar. Getirmişler sonra buraya, Yeniköy'e. Bütün aileler bir köyden. Hiç yabancı yok. Hepimiz birbirimize bağlıyız. Buraya getirmişler bakmışlar orman. Tamam dediler, beğendik. Biz hayvan, keçi, koyun, tavuk böyle şeyler yetiştirecez ondan. Çünkü öyle görmüşler.

Benzer bir öykü Balaban'da da anlatıldı. İstanbul'un örnek köyü seçilen Balaban, muhteşem manzarasıyla Terkos Gölü'ne uzanan bir burun üzerindeki tepeye kurulmuştur: "Önce Kapaklı'ya geliyorlar. Demişler ki su olması lazım bizim olduğumuz yerde, avcılık yani doğayla iç içe olması lazım ve çukurda olmaması lazım. Burası tepe. Bizde 'balta ucu' derler. Dağmış burası, aça, aça, herkes ne kadar açarsa tapusunu almış" (Kesire). Osmanlı'nın çöküşüyle 1876-77'de göç eden nüfuslar Balaban'a geldiklerinde, bölge, Terkos Gölü dahil, Valide Sultan Vakıf arazisiymiş:

7 Torluk, mangal kömürü üretimi için kurulan üzeri toprakla örtülü ocak.
8 Kayıtlara göre köyün kurulduğu yerde Mesudiye diye bir yerleşim ile Tophane ve Frenk Çiftliği adında iki çiftlik bulunmaktadır (Bilgin ve Yarış, 2011 s. 86).

> O zaman yer talep etmişler büyüklerimizden. Şurada mezarlıkta yatan Solak Ağa diye bir zat, ilk o gelmiş, o talepte bulunmuş. Sonra bizim dedeler gelmiş Bulgaristan'dan; padişahın vezirinden talepte bulunmuş. Onlar da şu kadar hane olun verelim demişler, sonra vermişler dedelere. Onlar da işte bu ormanı açarak, açık alanlarına yerleşerek köyü kurmuşlar. Baba tarafım Bulgaristan'dan gelme. Anne tarafım da, babaları dört kardeş, onlar da Romanya bölgesinden, Tuna boyundan. Ama o zaman, onların olduğu bölge Bulgaristan'daymış. Solak Ağa dediğimiz zat Arnavutluk'tan gelme. %90'ı Bulgaristan bölgesinden (Balaban Muhtarı).

Kayıtlara göreyse, vakıf arazisine kendiliklerinden yerleşerek muhacir köyü kuran Balabanlılar, yıllık 35 altın kirayla yükümlü kılınmışlar (Bozlağan ve Yılmaz, 2015, s. 26). Kahvenin yer aldığı ana cadde, kurucu Solak Ağa'nın adını taşımaktadır.

Osmanlı döneminde vakıf arazisi olan Tayakadın'ın eski adı Daye Hatun'dur. Tayakadın da diğer yerleşimler gibi Balkanlar'daki savaş ve çatışma ortamından kaçanların yeni memleketi olmuştur: "Hesaplarıma göre, babaannemden aldım, 1907-8 arası gelinmiş. Bulgaristan bağımsızlığını ilan edince, babaannem diyor ki, babası demiş onun da, bunlar bağımsızlıklarını ilan ettiler, bizi burada yaşatmazlar, anavatana gidelim. Bu köy ağırlıklı Şumnu ve Aydos. Aydos kaza, Şumnu şehir. Ordan bırakıp gelmişler"(Halit). Diğerleri gibi Tayakadın da ikinci durak:

> Osmanlı o zaman yer gösteriyor bizimkilere, önce Safraköy, şimdi Sefaköy oldu, Sefaköy'e gidin demişler. Bugün en değerli İstanbul içinde, ama buğday olmaz, verimli değil. Şimdi görmüyorsunuz ama bu köyün geçimi orman. Buraya gelmişler bakmışlar, Bulgaristan'a uyuyor, işte tarla var, orman da var, odun kömürü yapılabiliyor. Burası bize uygun demişler ve yerleşmişler (Halit).

Ziyaret edilenler içinde en heterojen nüfus Tayakadın'dadır. Anadolu'nun çeşitli yerlerinden göç almıştır. Yeni gelen nüfusların Tayakadın'ı seçme nedenleri tıpkı öncekiler gibi tarım ve hayvancılıktır: "Tayakadın'da öyle bir alan olmuş ki, sağ tarafımız Sinop Mahallesi, aşağı taraf Beşmahal diyoruz, Van Mahallesi, hemen köyün alt tarafı, caminin altı Muş Mahallesi, yukarda tepede Malatya Mahallesi, yanında Erzurum Mahallesi var" (Tayakadın Muhtarı Solmaz Bozdemir).

Balaban'ın Solak Ağası gibi ziyaret edilen gacal yerleşimleri Dursunköy ve Baklalı'nın da adlarıyla anılan kurucuları vardır. Dursunköy'ün kurucu babası Tosun Baba'dır. Bin dönüm arazisinde, tüm zorluklara karşı, inatla çiftçilik yaparak atadan kalma topraklarına sahip çıkan 70 yaşındaki Mehmet Bey, köyün köklü ailelerinden:

> Gacal, yani buraya en eski gelen, yerli demek. Mesela Orta Asya'dan gelmiş, yerleşmiş. Dursunköy, Baklalı, Boyalık, Yassıören gacal köyleri. Burada üç-beş hane varmış kurulu. Sonra Orta Asya'dan gelmiş, benim dedemler gelmiş. Yani gacallaşmışlar, çok eski. Tosun Baba var burada. Caminin içinde yatır var, orada Tosun Baba. Tosunköy, sonra Tursunköy, 60'larda Dursunköy olmuş, babamın muhtarlığında. 70 yaşımı doldurdum, buradayım. Dedem burada, babam burada. Burada yatıyorlar, camide işte benim sülalem. Geldiklerinden beri tarım hayvancılık. Manda gene vardı, ama bizim çocukluğumuzda arabaya koşarlardı. İstanbul'da hayvan çok olduğu için İstanbul'a saman taşırlardı, at arabalarında, öküz arabalarında o zamanlar. Gece çıkarlardı. Rami'de han varmış. Oraya giderlermiş. Buğday da olsa, bir-

Şekil 2. Baklalı'dan Tayakadın'a araziler.

> iki çuval da buğday. Götürüp işte öyle geçinirlermiş. Geçim zor. Çalı satar, ağaç keserlerdi, odun satarlarmış. Giderdik deniz boyundaki köylere satardık. Yoktu para hiç. Biz böyle yetiştik.

Dursunköy Muhtarı Güngör Özer, köyü 15-20 ailenin kurduğunu, yaşlılardan duyduklarına göre köyün 480 senelik olduğunu, ama eski mezar taşlarını inceleyen bir İngiliz araştırmacının köyün 620 yıllık olduğunu söylediğini aktarıyor. Bahsedilen mezar taşları, caminin bahçesindeki çoğu harap Osmanlı mezar taşlarıdır. Kurucu Tosun Baba'nın mezarı da buradadır. Caminin arka kapısından çıkınca, birkaç eski ev ile tarihi bir çeşme bizi karşılıyor. Çeşme, yanı başındaki nalburun malzeme deposuna dönüşmüş!

Diğer gacal yerleşimi Baklalı, tahminlere göre 500-600 yıllık. Evliyâ Çelebi, "Hasılı bu İstanbul'un Batı tarafında 70 parça bakımlı ormanlı, avgâhlı, bağlı ve bahçeli köyler vardır" derken Türkeşe,[9] Kitele ve Baklalı'yı sayıyor (Kahraman ve Dağlı, 2017, s. 445). 1662'de Durusu'ya giderken Baklalı'da iki gün kalmış; at binmiş, avlanmış, cirit oynamış: "Bir vadi içinde bağlı bahçeli av yeri, bir hamam ve mesiregâh yerdir. Baklası çok olduğundan Baklalı denir" (Kahraman, 2017, s. 182). Baklalı'nın adına, "Keylun Ali Paşa Camisi'ne İmam ve Hatip Tayini" başlığı altında 1712 ve 1751 tarihli Osmanlı belgelerinde de rastlıyoruz (Koltuk ve Sağlamçubukçu, 2013, s. 194-7). Caminin bulunduğu yerde büyük bir kervansaray varmış:

> Burada çok büyük bir külliye vardı. Sadece han değil, okul, cami, misafirhane, hayvanların kalacağı yer, aklınıza gelebilecek her şey yani. Çok büyük bir yapı. Bir kısmı taş, bir kısmı ahşap bir yapı. Bunun aslında vakfiyesi varmış Kırım'da. Osmanlı'nın güçlü döneminde yapan kişi orayı vakfiye etmiş, ama Kırım elden gittikten sonra buraya vakfiye gelmemiş. Köyün geliriyle o binaların tamir edilme şansı kalmadı. Dışarıdan da malum, 60'lı 70'li yıllarda hiç destek alınmıyor. Bilinç de yok. Tabii yıkıldı. 70'li yıllarda yıkıldı. Sonra orasını komple yıktık, yerine camiyi yaptık. Minaresi eski (Baklalı İmamı).

Kervansarayın hamamının çatısı, saz / kamış kaplı köy evlerinden farklı, kiremitten

9 Bugünkü Türkköşe. TOKİ'nin (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) burada THY (Türk Hava Yolları) çalışanlarına yönelik projesi vardır.

olduğundan Evliyâ Çelebi'nin dikkatini çekmiş. Yerel mimaride Terkos'un etkisini görüyoruz:

> Terkos Gölü, baraj değil o zaman. Önünde bent yok. Kışın doluyor, yazın çekiliyor. Çekildiğinde orada kamış çıkıyor. Biz saz diyoruz. Güz mevsimi gidiyoruz, biçip deste hâline getiriyoruz ve daha sonra binaların üzerine çatıların üzerine kullanıyoruz. Hem ekonomik hem soğuğu sıcağı geçirmiyor; hem de kendi imkânlarımızla yapıyoruz. O zaman, dikkatini çekmiş adamın demek ki, sadece o bina, tek bina kiremit olduğu için onu yazmış (İmam).

Köyün köklü ailelerinden emlakçı Aynur Şen, Fatih'in lalalarından Molla Tahir'in çocuklarının Baklalı'yı kurduğuna dair söylentileri aktarıp ekliyor: "Gacal köyüyüz biz. Bizlere gacal derler, buranın yerlisi aslında. Muhacir yok, varsa da gelin gelmiştir. Benim babaannemin babaannesinin dedesi, Hacı Ali diye geçer. Zeyrek Cami imamıymış. Ordan kalkıyor Hacımaşlı köyüne geliyor yerleşiyor. Ordan buraya." Evliyâ Çelebi de Fatih Sultan Han Vakfı olduğunu söylemektedir (Kahraman, 2017, s. 182). Kahvede, köyün en yaşlılarından Ali Bey Baklalı'nın 600 yıllık olduğundan bahsediyor. Yerleşim, istihdam olanakları bol komşu Durusu'ya ve İstanbul'a göç verdiğinden nüfusu azalmış: "Burası uzun yıllar dışarıya göç vermiş. Köy çok eski. Tüm nüfusunu toplasanız on binlerle ifade eder, ama bulma şansımız yok, çünkü bunlar İstanbul'un içine göç etmişler, diyelim ki 200 yıl önce" (Ersin Gürlek). Bugün Baklalı'nın içi gacal ağırlıklı olsa da Karadeniz'den gelip çevresine yerleşenlerle demografik yapı değişmiştir: "Bizde Karadeniz göçü çok var. Trabzon, Of, Rize, Sinop. Buradan arazi aldılar yerleştiler. Bizden az ileride Germe mahallesi olduğu gibi Karadeniz göçü, Çınardere mahallesi Karadeniz göçü. 740-750 seçmen. Yarı yarıyayız. Yerlide en fazla on dönüm" (Aynur).

Şekil 3. Tarım ve hayvancılık bölgesi.

Şekil 4. Baklalı'da koyunlar.

Bölgenin kolektif hafızasında önemli yer tutan Çanakkale Savaşları'yla yerleşimlerin anılarında ve/ya anıtlarında karşılaşmamak neredeyse olanaksız. Romalılara ait bir sütun başı ile eski Osmanlı mezar taşlarının bulunduğu Baklalı Cami haziresinde, Çanakkale şehitlerinden birinin anıt mezarı da var. Balaban'ın mezarlığında ise devasa boyutlardaki Çanakkale Şehitleri Anıtı görenleri şaşırtıyor. Köyün en yaşlısı Yusuf Sağlam "Şehit olmaz mı! Çanakkale'de bizim buradan çok şehit var. Buradan 66 kişi gidiyor, beş kişi geliyor" diye anlattı. Balaban Muhtarı, Çanakkale'ye gidenlerden sadece üç-dört kişinin döndüğünden bahsetti. Çanakkale, Ağaçlı'daki mülakatta da anıldı: "Dedem Çanakkale'de, annem bir buçuk yaşında, dayım üç yaşında; Hüseyin dedem, annemin babası Çanakkale'de şehit" (Sabahattin). Tayakadın'dan sadece Çanakkale'ye değil, Balkan Savaşları ve Güney Cephesi'ne de çok giden olmuş:

> Muhacirlerden eli silah tutanlar Çanakkale ve daha sonra Güney Cephesi'ne gönderilmek üzere askere alınmıştır. Köyde yaşlı erkekler, kadınlar ve çocuklar kalmıştır. Çocukları olanların isimleri bilinmektedir. Ancak bekâr olarak askere gidip şehit olanların kayıtları yoktur. Çeşitli cephelere gönderilen askerlerden sadece bir kişi, Ahmet Yemişken, geri dönebilmiştir. Ali'nin dedesi (Halit).

Mülakatlara dayanarak, Cumhuriyet'in idealist öğretmenlerinin, okulları ve kurumlarının, kolektif hafızanın önemli öğeleri oldukları söylenebilir. Alıntıdaki "Öğretmen onlardı" serzenişinden anlaşılacağı üzere artık ne o öğretmenler ne de tarım dersi bile yapılan okullar vardır:

> Aşağı Ağaçlı'da Köy Enstitüsü vardı. Yetiştirme yurdu, ama içinde köy enstitüsü vardı. Orda üç sene tarım dersi bile gördüm ben. Tarım dersi, bahçe nasıl yapılır. 25 öğretmen vardı. Öğretmen onlardı! Her hafta yurdun salonunda sinema oynatırlardı. Öğretmen bizi sinemaya götürürdü. Kore Harbi başlamış Kore filmlerine (Sabahattin).

Nitekim kahvehanelerin çoğunun duvarlarını eski okullarıyla öğretmenlerinin fotoğrafları süslemektedir. Bu bağlamda Balaban'ın hemen her köşesinden beliren Atatürk heykellerini, büstlerini ve Atatürk rölyefleriyle süslü giriş kapısını zikretmeden olmaz. Muhtara göre, "Balkan Rumeli böyle. Biz o olmadan yapamayız. Rumeli farklı."

Diğer yerleşimler gibi kuruluşları göçlere veya mübadelelere dayanmayan Karaburun ile Durusu birer emek mekânıdır. Civar köylerden çalışmaya gelip buralara yerleşenler nedeniyle bir iç göçten bahsedilebilir. Nitekim nüfusları "dışarlardan toplama" olarak belirtilmektedir. Karaburun'da Fransızların 1860'ta inşa ettikleri Deniz Feneri ile İngilizlerin 1870'te kurdukları Uluslararası Tahlisiye Teşkilatı (gemi kurtarma), Durusu'da ise İstanbul'un su ihtiyacını karşılamak için Fransızların 1883'te kurdukları terfi merkezi ve pompa istasyonu sayesinde bu yerleşimler emek mekânlarına dönüşmüşlerdir. Görüldüğü üzere dönüşüm, içerden, devlet ya da yerli girişimcilerce değil, dışardan, Osmanlı Devleti

ile iş yapan Avrupalıların yerleşik temsilcilerinin elleriyle gerçekleşmiştir. Karaburun ile Durusu arasında işleyen ve Karadeniz'den gelen kömürü buharla çalışan pompa istasyonuna nakleden dekovil hattı[10] (1884) bir diğer istihdam kaynağıdır. Fener, tahlisiye teşkilatı, pompa istasyonu ve dekovil hattı, bölge halkına uzun yıllar istihdam sağlamıştır:

> Köyümüz eski. İngilizlerden kalma, Fransızlardan. Feneri kuruyor Fransızlar. Türklerden, bekçi mekçi fenerci menerci alıyorlar. Fenerciler hâlâ devam eder; babadan çocuğa, çocuktan çocuğa devam eder. İngilizler tahlisiyeyi kuruyor. Ondan sonra dedelerimiz buraya gelmişler. İşte burası böyle kurulmuş. İnsanlar Kıyı Emniyet Teşkilatı'nda çalışmışlar. 1950'lerden sonra İSKİ (İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi) teşkilatına verilmiş Durusu'daki. Bir de dekovil hattında çalışmışlar; kömür gidiyordu (Hasan Kurt-Karaburun).

Benzer bir süreci Durusu'da görüyoruz:

> O zamanlar tabii ulaşım kolay olmadığından yerel halktan almışlar işçiyi. Kendini bilen oraya gitmiş. Orda rahat bir ortam oluşmuş, çünkü hemen hepsi tanıdık. İyi bir ortam; köylü yaşantısına göre daha güzel bir yaşantı var, sosyal hakları var, emekliliği var (Ersin, Baklalı).
>
> Esas Terkos'un içinde büyük bacaları olan bir şey var. Orda su pompaları vardı daha evvel. Biz yetişemedik, kömürle çalışıyormuş. İstanbul'a su basıyormuş. İş sahası olduğu için, oraya toplanmış insanlar. Çoğu karışık, sağdan soldan iş icabı yerleşenler. Ben sana ne diyeyim, 10 sene evvelsine kadar orada en az 300-350 işçi çalışıyordu (Balaban Muhtarı).

Karaburun gibi Durusu'da da istihdam dededen toruna devam etmiştir: "Biz üç kuşak İSKİ'deniz. Ya babanız oradan geçmiştir ya dedeniz. İnsan gücüne dayalı çalıştığı için bu yöreden istihdam çok" (Ali Yemişken,Tayakadın). Bu nedenle, yöre halkı için İSKİ'nin yeri her zaman farklı olmuştur: "Biz Terkos İSKİ'yi kendi malımız gibi gördük. Burada hiç kimse bir çubuğuna, taşına bile dokunmamıştır yıllardır" (Ali).

Kayıtlara göre, ilk önceleri, Karaburun'da Ruslara karşı savunma amaçlı yerleştirilmiş bir askeri birlik varmış (Bozlağan ve Yılmaz, 2015, s. 40). Yerel halk ise birliğin korsanlara karşı yerleştirildiğini, çünkü eskiden Terkos Gölü'nün ağzının Karadeniz'e açık olması nedeniyle yörenin korsanların saklanmasına elverişli olduğunu söylüyor. Köyün kuruluşu, askeriye köyü terk ettiğinde Karaburun'da kalan Ahmet Yüzbaşı ile Mehmet Çavuş'a dayandırılmakta. Askeriyenin mühimmat deposu 1850'de camiye dönüştürülmüş. Eski Osmanlı topları, muhtarlık binasıyla köy kahvesinin önünde sergilenmektedir.

Durusu'ya gelince, antik su kemerleri, isale hatları, İSKİ Pompa İstasyonu ve emekçileriyle burada suyun İstanbul'a yolculuğunu izlemek mümkün. Geç Roma döneminden itibaren İstanbul'un suyunu sağlayan ana isale hatlarından birinin geçtiği bölgede Vize'den İstanbul'a uzanan 242 kilometrelik antik hattın su kemerleriyle su yolları zamana direnememiş; sadece 40 tane kalmış, onlar da yıkık dökük. Terkos Pompa İstasyonu, İstanbul'un su ihtiyacının tesisin kapasitesini aştığı 1970'ler sonuna kadar önce

10 Karadeniz'den Karaburun'a gemilerle gelen kömür, dekovil hattıyla Durusu'daki Pompa İstasyonu'na aktarılıyormuş. 1967'de kömürle çalışan makineler terk edilince, dekovil hattı, Karaburun plajına gelen gideni taşımak için 1975'e kadar kullanılmış. Daha sonra lokomotifi ve vagonları çürümeye terk edilmiş, rayları da sökülmüş. Daha fazlası için: http://tayakadinli.blogspot.com/

Şekil 5. Balaban Terkos Gölü kıyıları.

buhar sonra elektrikle çalıştırılmıştır. Buharlı dev pompa makinelerinden biri, zamanının en büyük yolcu gemisi olan ve 1912'de buzdağına çarparak batan Titanik'in pompalarının dünyadaki sayılı örneklerindendir (Demir, 2013). Yeraltı su kanalları, tarihi binaları ve arşivi ile önemli bir endüstri mirası olan tesis, 2006'da Su Medeniyetleri Müzesi olarak projelendirilir, ancak hâlâ açılamamıştır.

Durusu'da yeşillikler içindeki az katlı konutlarıyla Selanik ve Bulgaristan göçmenlerinin kurdukları bir Roman yerleşimi bulunuyor. Mübadeleyle Selanik'ten gelen aileler ilk yerleştirildikleri yeri beğenmeyip pompa istasyonundaki istihdam olanakları nedeniyle Durusu'yu tercih etmişler. Görüldüğü üzere, göçmenlerin birincil tercihlerinin iş ve aş olması hasebiyle bölge hep ikinci ve son duraktır:

> Mübadele olunca, babalarımıza Celaliye tarafından yer vermişler. Onlar orada durmadı. Ordan dediler ki Terkos'ta fabrika var. Biz dediler oraya girelim. O zaman insan da kıt yani. Fabrikaya insan lazımdı. 66 hissedar geldik biz buraya. Köyümüz 66 haneydi. Herkes fabrikalara girdi, çoluk çocuk. Onun parasıyla burada yer aldı (Nuri).

97 yaşındaki Nuri Bey, 17'sinde girdiği pompa istasyonunda 33 yıl çalışıp emekli olmuş. Tesisin yeraltı su kanallarından da bahsetti:

> Gölde yedi metre derin, binlik borular var. İçinde oturabilirsin, o kalınlıkta. Ta oradan gölün ortasına kanallar var. Çalıştık orada biz. Böyle kanal açа aça fabrikanın içine kadar. Oradan fabrikanın dışından Kâğıthane'ye kadar. Kömür ısısıyla istim yapardı; makinalar onunla çalışırdı. Tam düşer, fayrap ediyorsun.

> Kömür Zonguldak'tan gelirdi. Oradan ameleler alırdı vapurun içerisinden. Tren (dekovil) giderdi Karaburun'dan. Dekovil yedi tane vagon alırdı. Küfelerle dökerlerdi vagonlar içerisine. Bir vagon yedi ton alırdı. Demiryoluyla fabrikanın içerisine. Tekrar gider, tekrar alır. Hiç bitmezdi kömür.

Her Yerleşimin Özgün Kırılma Noktası

Kırılma noktası ile kastedilen, yerel halkın yaşamını ve yaşam alanlarını, olumlu / olumsuz, radikal biçimde dönüştüren gelişmelerle içeriden ya da dışarıdan müdahalelerdir. Bu bağlamda, Karaburun'da kurulan Fener ve Tahlisiye Teşkilatı ile Durusu'daki İSKİ tesisleri birer kırılma noktasıdır. Balkanlar'dan göç en eski kırılma noktasıyken mega projelerin bölgeye girişlerini en yeni kırılma sayabiliriz. Mülakatlarda, her yerleşimin kendine özgü kırılma noktaları ortaya çıktı.

Kömür Ocakları: Ağaçlı, Yeniköy. 1950'li yıllarda Ağaçlı ve Yeniköy sahillerinde açılan kömür ocakları her iki yerleşimin kâbusu olur. 70'lerde talan artarak sürer. Hafriyat faaliyetleri ise 1980 döneminde bile, ama geceleri devam eder: "Milyonlarca ton denize dolgu yapıldı. Kömür ocakları denize boşalttı hafriyatı." Yerel halkın geçimlerini sağladıkları ormanlık alanları tahrip edilir:

> Herkesin kendi köyünün ormanı vardı. Ormanlarımızı biz korurduk. Kimse gelip bir tane kesemezdi ormanlardan, çünkü ondan geçiniyor benim atam dedem; ondan geçinmiş senelerce. İşte mangal kömürünü, odununu satıyormuş İstanbul'a, geçimleri oymuş. Ormancılık, bir de hayvancılık. Kömür ocakları girdi bizim arazimize. Mahvettiler bütün ormanı (Ağaçlı).

Kömür ocakları, nedeniyle Ağaçlı'daki tarihi hamamla savaş yıllarından kalma hastane toprağa gömülmüştür (Bilgin ve Yarış, 2010, s. 86). Eski eserlerin yok edilmesi Ağaçlı'daki kahvehane sohbetlerinde de anlatıldı: "Seferberlikte, kaçta başladıysa. O çerçevede bir askeri hastane, bir dekovil hattı, Silahtarağa'daki elektrik fabrikasına kömür teminini sağlayan bir hat. Ona bağlı olarak hamam. En son hamam kalmıştı, 15 sene falan önce, o da gitti. Maden ocakları yok etti. Bir kılıfına uyduruyorlar."

4785 Sayılı Ormanların Devletleştirilmesi Kanunu (1945): Tayakadın, Yeniköy. Tayakadın'a yerleşen göçmenler, hayvancılıkla geçindikleri hâlde maddi koşullar nedeniyle uzun süre kendi arazilerine sahip olamazlar. Hayvanları çevredeki varlıklı kişilerin çayırlarına girdikçe Çatalca Kaymakamlığı'na şikâyetler gider, tahkikatlar, davalar açılır. Nihayet 1932'de köyden 104 kişi birleşerek Yüzbaşı Rıfat, Kimyager Mustafa ve Kaymakam Celal Beyler'den 20.000 lira bedelle, 9 bin 150 dönüm araziyi 20 yıl vadeli satın alırlar (Halit). Yirmi yıl boyunca, ellerine ne geçtiyse borç ödemeye gider:

> Annem diyordu ki, 20 yıl biz ayağımıza pabuç alamadık. 20 yıl gençliğimde hiçbir şey giyemedik; hiçbir şey alamadık, çünkü 20 yıl hep taksit ödedik. Parası olan dört hisse, az olan az, üç, iki, bir, yarım hisse paylaşıyorlar. Çitleyip herkes kendi arazisinde. Orman dahil tek tapu var (Halit).

"Orman dahil tek tapu", 1945'te 4785 Sayılı Ormanların Devletleştirilmesi Kanunu çıkınca başlarına dert olur. Ormanla beraber ikamet ettikleri yerler de orman sayılıp kamulaştırılınca Tayakadın'ın %80'i hazineye geçer. On dört yıl sürecek davalarını kazanmalarına rağmen arazilerinin %60'ı orman olduğundan, sadece yerleşim yerlerini kurtarabilmişler. Daha sonra, ormanı koruma adına gasp edilen bu arazilerin bir kısmı 2B ilanıyla satışa çıkartılınca kendi arazilerini parayla geri almak için başvuru yapmışlar, ama bu sefer de karşılarına "rezerv alan" çıkmıştır. Satışlar durdurulmuştur (Halit). Devletin

kamu yararı amacıyla el koyduğu ormanlık arazilerinde bugün 3. Havalimanı yükselmektedir: "Devlet ormanları devletleştirirken, orman vasfını koruyacağım diye devletleştiriyor. Şimdi ticari olarak orman yok edildi" (Cavit Demir).

4785 Sayılı Kanun Yeniköy'ü de vurur. Yeniköy tüzel kişiliğine kayıtlı 1175 hektar 5000 m2 ormanlık alan 1947'de devletleştirilir (Demir, 2019, s. 21-26). Yine de, belirli kurallar doğrultusunda köylünün kullanımına izin verilir, ta ki 3. Havalimanı Projesi'ne kadar.

Terkos Gölü ve Sazlıdere Barajı Koruma Bantları: Balaban, Durusu, Dursunköy, Baklalı. Aşağıda ortak kırılma noktalarından "İmar Yasakları" bölümünde anlatılacağı üzere, çivi çakılması dahi yasak olan köylerden, Terkos Gölü ve Sazlıdere Barajı su havzası koruma bantlarında ve etki alanlarında yer alanlar bu yasaklardan katmerli etkilenirler, çünkü mesele sadece imar yasaklarının sıkılığı değil, buralardaki tarım ve hayvancılığın da katı kurallara bağlanmasıdır: "Daha önce hayvancılık da yapıyordum. Büyükbaş hayvancılık. Avrupa'dan, Almanya'dan getirmiştik. Birlik kurduk; büyüdük. Sonra bunu mandıraya çevirmeyi hedefledik. İSKİ'nin su havzası dolayısıyla kısıtlaması var. Bizden istenenler vardı, şu kurallara uyacaksınız diye. Onlar da çiftliği satsanız karşılamıyor. Mecburen küçüldük" (Ersin, Baklalı). Sazlıdere Barajı, Dursunköy'ü de etkiler: "Ama ne zaman bu baraj geldi, öldürdü bizi. Ekme biçme yapıyoruz, ama karışıyorlar, gübreyi bir ara yasak etti. Fenni gübre yaptırın diyor, suya karışmasın diye. Çok yer aldı baraj; bizim, çayırları mayırları aldı. Çok yerimiz gitti, Şamlar'a kadar. İlk kırılma noktası barajdır tabii. Sazlıdere Barajı." Benzer sorunlar Terkos Gölü havzasındaki Balaban'dan da dillendirildi.

Yerleşimlerin Tarihlerindeki Ortak Kırılma Noktaları

Neoliberal Tarım ve Hayvancılık Politikaları. Türkiye'nin genel tarım ve hayvancılık politikaları, ziyaret edilen yerleşimlerin ortak kırılma noktasıydı. 80'lerden itibaren ama özellikle son 15-20 yılda, neoliberal ekonomi politikalarına koşut olarak tarım ve hayvancılığa desteğin azalmasına, buna karşın maliyetlerin ve girdilerin artmasına, kredi borçlarına işaret edildi:

> Çiftçilik, hayvancılık vardı. Çok keçi vardı. Bir çuval yem kaç para, söyle kaç para? Tarlaya traktörü sokamıyorsun, mazot pahalı. Kurtarmıyor. Mağduruz (Yeniköy).
>
> Biz üç arkadaş kaldık. Eskiden sadece dokuz sürü koyun vardı. Yedi sürü de keçi. Bizim babamlarda üç kardeş, 800-1000 tane keçi vardı. Ama şimdi bitirdiler (Balaban).
>
> Manda da çoktu. Manda kaymağı olmaz mı, hepsi var. Eskiden hayvan çoktu burada. Yani adam diyor ki ben bakıyorum, bakıyorum, yemciye çalışıyorum. Hayvancılık desteklenmiyor (Balaban).

Tarım ve hayvancılık, artan masraflar, ödenemeyen krediler nedeniyle geçim kapısından ziyade borç kapısı olup üzerine çocukları evlendirme, konutların tamiratı, çeşitli ihtiyaçlar eklenince köylüler arazilerini parça parça elden çıkarmaya başlarlar. 3. Havalimanı'nın bölgeye girmesinden öncedir; dolayısıyla, bugün elden ele satılan, fiyatları katlanan arazilerin çoğu köylüye ait değildir. Spekülasyondan kazanan köylü değildir:

> Tarım politikamız berbat durumda. Yani bunun için borçlanıyorsun, kredi çekiyorsun tarım kredi kooperatifinden. Ve mahsulünü de almamış senin, vermişin yok pahasına ayçiçeğini. İster istemez toprağını satıyorsun. En kolay para. En rahat para. Biz Trakyalılar parayı da severiz, yaşamayı da severiz. İşte çocuğumuza düğün yapacağız, ev alacağız, araba; işte satalım şu üç dönümü,

> satalım şu beş dönümü, bitirmişiz. Baklalı'nın arazisi 17.800 dönüm civarı filan diye hatırlıyorum. Üç ailede var, satmayan üç arazi şu an. Üçümüz toplasak 3000 dönümü denkleştirmeyiz. Bu biraz satılarak, biraz bölünerek. Çiftçilikle geçinilmiyor. Hayvancılık bitti. Beş ailede hayvancılık kaldı, ki geneli hayvancılıktı (Aynur, Baklalı).

> O adamlar çalı keserekten, şey keserekten yer bıraktılar bize; biz satıyoruz şimdi, geçiniyoruz. O zamanlar onlar uğraştılar, dört çocuğu, bir eve evlendirdiler. Herkese birer oda. Bir banyoda yıkanırlar, bir tuvalete giderler; dört tane evli bir evde. Öyle almışlar, öyle tutmuşlar parayı. Biz de şimdi ne güzel, acık sıkıştığımızda zor geliyor; hemen sat tarlanın köşesinden bir parça, rahat rahat yaşıyorsun. Köyün hepsi satıldı; aşağı yukarı üçte ikisi gitmiştir. Evler duruyor, tarla kısmı gitti (Mehmet, Dursunköy).

Arazilerin elden çıkarılmasına yol açan bir başka etken, miras yoluyla bölünmedir. Yerleşimden göç etmiş hissedarlar, tarım gelirleri de düşünce satmak istemektedirler. Baklalı'da dile getirildiği üzere satanların çoğu İstanbul'a taşınanlardır: "Diyor ki ben köyde oturmuyorum, bir faydasını da görmüyorum, satayım bir şey alayım bari; çocuğuma, kendime bir şey alayım. Onlar hisselerini satıyorlar." Mirastan kızlara eşit pay verildiğinden "dışarıya evlenen kızlar, bir zaman sonra elden çıkartmak istiyor" (Aynur, Baklalı). TOKİ'nin (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) Ağaçlı'daki acele kamulaştırmaları karşısında da aynı ikilik görülür: "Mallar bölündüğünden köyün dışında yaşayanlar satmak istiyor, açmış ellerini bekliyor. İlk açılan davalara bu yönde başladılar zaten. Şehir içindekilere gittiler ve onlar sattı. Borcu harcı olanlar atladı o 175 TL teklife mesela" (Nezih, Ağaçlı).

Gençler, gelecek vadetmeyen tarım ve hayvancılıktan kaçmış, Hadımköy, Arnavutköy gibi merkezlerde iş bularak köylerini terk etmişlerdir. Köylerde bugün ağırlıklı olarak orta yaş ve üzeri kuşaklarla karşılaşmamızın bir sebebi imar yasaklarıysa, bir diğeri tarım ve hayvancılığın artık gelir getirmeyişidir:

> Eskiden ilkokulu bitiren gençlerin %80'i, %90'ı ya çiftçilik ya hayvancılık yapıyordu. O bitti. Şu anda genç yok, hepsi kaçıyor İstanbul'a (Yeniköy).

> Hayvancılık falan eskisi gibi değil. İnsanların çoluğu çocuğu evleniyor, İstanbul'a gidiyor. Köyde imar yok, evini büyütemiyor veya bahçesine ikinci bir ev yapamıyor. Birçoğu öyle evlenip gitme şeklinde. Hayvancılıktan yana, insanlar, benim çocuğum da bu işi yapsın, diyemiyor (Ağaçlı Muhtarı).

> Yani köyde kimse bakmıyor hayvan. Zor iş, masraflı iş; zahmetli, pis iş. Çalıştığının karşılığını alamıyorsun. O yüzden ben diyorum ki ister istemez ufak ufak bırakacak herkes. Yirmi senede burada yirmi tane ahır kapandı. Evlenenler de yapmıyor hayvancılık (Emlakçı, Dursunköy).

İmar Yasakları. Köylerin tümü imara kapalıdır; çivi çakılamaz. Terkos Gölü ve Sazlıdere Barajı koruma bandındakilerin durumu daha da zordur. İmar yasakları nedeniyle, evlenen gençlerin köyde barınma olanakları yoktur. Genç nüfuslar terk edince yerleşimler orta yaş üzeri kuşaklara kalmıştır:

> Çocuğunu evlendirecek, evinin üstünde yer var, avlusunda yer var yaptıramıyor. Kümes yaptırmadılar bize (Mehmet, Dursunköy).

> Gençlerin kalmama nedeni iş ve imar yok. Bir de oturacak yer yok köyde. İzin vermiyor devlet, belediye. Mecbur gitmek zorunda kalıyorlar (Emlakçı, Dursunköy).

> Zaten burada imar yok, imar planlarına kapalı burası. İçme suyu havzası olduğu için imar yok. İşsizlik var. Göç çok var. Gençler yok; gençler hepsi maalesef dışarıda. Arazi az, iş yok; mecburen göç ediyor. Burada da işte yüzde yüze yakını emekli (Balaban).

Dursunköy muhtarının anlattığına göre çevrede kavanoz, mebran (ısı yalıtım), sabun, mutfak eşyası kollarında sekiz fabrika vardır, ancak bunlar Sazlıdere Barajı'ndan önce yapılan 30 yıllık fabrikalardır. Baraj yüzünden yeni tesis ya da ek binanın yasaklanması istihdamı etkilemektedir. Kısıtlı istihdam üzerine bir de ev yapamayan genç nüfuslar bölgeyi terk etmektedir.

6360 Sayılı Büyükşehir Yasası (2012). 6360 sayılı yasayla köyler mahalleye dönüşünce köy tüzel kişilikleri kaldırılır. Köyü temsil eden muhtarlığın kiralama, satış, vergi toplama, mahkemede temsil gibi yetkileri sonlanır. Köy bütçeleri ilçe belediyesine devredilince hizmetler durur: "Muhtarlığın bütçesi vardı, köy bütçelerini kaldırdılar. Köyün mallarına, köy tüzel kişiliğine ait mallarımıza el koydu. Vergiye bağladı bizi, ama hiçbir şey yapmıyor. Verdiği hizmet bir çöp, bir de makinalarla sokakları süpürüyorlar" (Baklalı). Köy tüzel kişiliği kaldırılınca, tescilli taşınmazlarına, tarla mera gibi köyün ortak mallarına, el konur. Hayvanları otlatacak yer kalmaz: "Şimdi devlet baba, hayvancılığı teşvik ediyor. Bize hayvan al diye, banka bize kredi veriyor. Nereye kapıycam hayvanı? Yerimiz de var, ama sen oraya hayvan çekemezsin. Mahalle olduk" (Balaban).

Şikâyetlerdeki önemli ayrıntılardan biri, bu ortak malların satılarak arazi fiyatlarının tavan yaptığı bölgede birilerinin kazandırılmalarıydı:

> Köy tarlaları vardı. İcar deriz biz. Kiraya veririz. Tarlaları aldı, zaten çoktan sattı. Bilenler o zaman aldı yerleri (Baklalı).

> Havalimanından ve Kanal İstanbul'dan iyice bitecek meralar. Hazineye geçince mera diye bir şey kalmadı. Amaç da buydu herhalde. Bizim meralara el koymak. Şimdi bizim meramızda herhalde 200 dönüm boş arazi vardı. Köy tüzel kişiliğine aitti. Ortaktı orası; şimdi şahıslara geçti. Gücü olan yerleri götürüyor (Dursunköy).

3. Havalimanı Projesi. 3. Havalimanı, ormanını, suyunu, tarlasını, merasını yok ettiği yerleşimlerde, kamyon terörü, hafriyat, moloz, taş ocakları, kum çekme, deniz dolgusu gibi inşaat etkinlikleriyle gündelik yaşamı da çekilmez kılmıştır: "O kadar şiddetli bir çevre katliamı yaptılar ki yaşam kalitemizi düşürdüler. Yani siz kimsiniz; çekin gidin buradan. 180 senelik köy bu, 180 sene insanlar burada yaşamış!" (Ağaçlı). Proje farklı yerleşimlerde farklı etkiler yaratmış olsa da ortak bölen, bölgenin ormanlarıyla göllerinin, göletlerinin yok edilmesi ve tarım, hayvancılık, özellikle mandacılık üzerindeki yıkıcı etkileridir. Yukarıda açıldığı üzere zaten zorda olan tarım ve hayvancılığa altın vuruş 3.Havalimanı Projesi'yle gelmiştir. Bu nedenle, Kanal'a muhalefet, havalimanına dair tecrübelerle mağduriyetler üzerinden yükselmektedir. "Sütten ağzı yananın yoğurdu üfleyerek yemesi" durumu denebilir.

Uzun yıllar Ağaçlı ile Yeniköy'ün başlarına bela olan taş ocakları kapanmıştır, ama talanı 3. Havalimanı devam ettirmektedir. Projeye yönelik taş ocakları yeşil alanlarını yok eder, sahillerinden kum çekilir, tarihi kumulları harap edilir:

> Artık maden ocakları yok, taş ocakları var. Bir de denizde döküm yapılıyor. Deniz dolduruluyor. Maden ocaklarından kalan çukurun rehabilitasyonu ama

bir kamyon o çukura, beş kamyon denize gibi! Aynı zamanda denizin içinden kum çekiliyor. Ocaklar kapandı ama ocakların olduğu dönemdekinden daha kötü şu anda, çünkü ocaklar tüm sahilde çalışmıyordu, köylünün ya da İstanbul'dan gelenin kullanabileceği bir plaj alanı hep vardı, şu anda o alan da yok. Bu dökümden kalkan toz, o kumulu kapladığı zaman kum altta kalıyor, üstünde bir tabaka oluşuyor ve devamında ot bitiyor. Yani altın sarısı görünüm kaybolmuş oluyor. Bu faaliyetlerin artmasının havalimanıyla ilgisi tabii var, havalimanına malzeme temini için. Köyümüz şantiye oldu (Ağaçlı Muhtarı).

3. Havalimanı acele kamulaştırmaları gidişata tuz biber eker. Yeniköy'ün tarım arazileri ve meralarına el konurken, Ağaçlı'daki kamulaştırmalar tarım arazileri ve meralarla birlikte köyü kapsamaktadır: "Yeniköy de istimlak oldu ama köyün içinde değil, ama bizde Yukarı Ağaçlı'nın içinde de bu sıkıntı mevcut. Hayvancılık bitsin de adam bir başka işi yapsın gibi bir seçenek yok. Konutlar da gidiyor. Evlere geldi, yıkım kâğıdı. Köyün %70'i gidiyor" (Ağaçlı Muhtarı). İstanbul'un mandası tehlikededir:

> Bizim köydeki en büyük hayvancılık yukarı köyde yapılıyor ve tamamen bitiyor. Ağaçlı, Türkiye'de manda nüfusunda, yani İstanbul ilk üç ilden bir tanesi manda nüfusunda. Çok şaşılacak bir şey, insanın aklına Anadolu falan geliyor ilk üç dendiğinde. Hatta uzunca bir dönem birinci İstanbul. Ağaçlı da İstanbul'un en çok manda nüfusuna sahip köyü (Ağaçlı Muhtarı).

Ana gelir kaynağı hayvancılık olan Yeniköy'de 20 mera bulunmaktayken (Gürbüz, 2014, s. 48) acele kamulaştırmalarla hayvancılık devlet eliyle bitirilir. Yargı süreci devam etmesine rağmen, meralar duvarlarla çitlenmiştir: "Her hanenin en az 10-15 hayvanı vardı. Hayvanı olmayan kişi yoktu. Hem hayvancılık vardı hem de bahçe ekiyorduk, ikisi bir arada yürüyordu. Bitti! Denizi sattık, o tarafı ocaklar aldı. Bu tarafı da şimdi havaalanı aldı" (Yeniköylü Aile). Havalimanının dolguları sahillerini tahrip etmiş, balıkların habitatları darmadağın edilmiştir. Sık aralıklarla yaşamlarına müdahale eden jet gürültülerinden sohbet bir yana uyumak bile çileye dönüşmüştür. Nitekim, mülakatlara iki dakikada bir kesintilerle devam edilebildi. Jet emisyonları bahçe tarımını etkilemiş, ürünler "küsmüştür".

Tayakadın'dan Halit Demir, 1970'den 2004'e kadar, Sarıyer'den Yeniköy'e uzanan bölgede 630 kömür ocağı olduğunu söyledi. Ocaklar kapatıldıkça, çukurlarının yağmur ve yeraltı sularıyla dolmasıyla oluşan çok sayıda göl ve gölet mandalara yaşam alanı olmuş. 3. Havalimanı Projesi nedeniyle hafriyatla doldurulmaları çamur ve sulak alan gerektiren mandacılığı zora sokmuş. Mandacılıkta, Türkiye'de ilk üç ilden biri, Avrupa'da ise önemli bir yere sahip olan İstanbul'un mandası, Ağaçlı'da olduğu gibi Taykadın'da da yok olma yolundadır:

> Şimdi bu binanın sahibi hayvancılık yapıyordu, manda. Yan taraftaki binanın sahibi iki kardeşler, onlar da manda besliyorlar. Birisi sattı. Birisinde 100 tane var, çiftliği var aşağıda. En büyük çiftlik onda. Satacağım diyor, artık kazanamıyorum diyor. Manda ormana gider, manda sulak yerlerde göllere girer. Bütün gölleri kapattı. Burası hep batak, göl sulak yerdi. O göllerin hepsini doldurdular (Tayakadın Muhtarı).

Doldurulan göllerden biri, yörenin kolektif hafızasında önemli bir yeri olan Kulakçayırı'dır :

> Manda besleyenler için Kulakçayırı vardı. Biz kışın ava giderdik. O gölün etrafını 1 saat 15 dakikada insan zor dönüyor. Ava giderdik. Yazın da balığa giderdik. Biz yazın balığa gittiğimiz zaman mandalar göle girerdi, oralarda otlardı. Her taraf mandaydı. En az diyebilirim ki 500-600 tane manda olurdu orada, günlük. E şimdi bu bitti (Tayakadın Muhtarı).

Şekil 6. Yeniköy ve uçaklar.

Şekil 7. Ağaçlı'da mandalar ve meralar.

Kulakçayırı, hemen her yerleşimde nostaljiyle anıldı: "İnsanlar balığa geliyordu, pikniğe geliyordu, geniş bir alan, bütün Eyüp'ün kullanabileceği, sayfiye gibi falan o ihtiyacı karşılıyordu. Havalimanının olduğu yer. Çok güzel bir yerdi. Kulakçayırı, doğal bir cennetti. Üstündeki yolu zaten tutturamayışlarının sebebi, çok büyük bir kaynak besliyordu" (Ağaçlı). Acaba 3. Havalimanı'nı kullanan kaç kişi pistlerin altında Kulakçayırı ile onlarca göletin naaşının yattığını bilmektedir? Ya da yukarıda anlatıldığı üzere yok edilen Yeniköy ve Tayakadın Ormanları'nın üzerinden uçtuklarını?

3. Havalimanı, Ağaçlı'dan Tayakadın'a uzanan meraları da yok etmiştir:

> Benim de mandalarım vardı. Nisan ayında ilkbaharda salarsınız, sonbaharda kasım ayında gider toplarsınız oradan. Ağaçlı nerede! Ağaçlı'ya ben kaç defa gittim, hayvan aldım. Bu kadar büyük bir meraya sahiptik. Su bol, mera geniş. Koskoca bir sezon, yaz sezonu geçmiş. Zaten gidersin tanıyamazsın hayvanı. Meralar göletler bitti, hayvancılık bitti, ekonomik olarak bölge çökertildi. 30-40 sene önce 3600 büyükbaş hayvan vardı. 15 sürü koyun, her biri en az 150 tane. Avrupa yakasında İtalya'dan sonra en büyük manda popülasyonu bu bölgedeydi. 5-6 bin tane manda, havaalanı nedeniyle bitti. Biterken de bir başka yere satılmadı, kestiler! (Halit, Tayakadın).

Bir kısmı çareyi hayvanlarını kesmekte bulurken, arazileri kıymetlenenler satıp İstanbul dışına Trakya'ya hayvanlarıyla göç ederler. Bu zamana dek arazilerini satmayanlar sürecin şanslılarıdır.

Baklalı ile Dursunköy benzer bir süreç yaşamaktadır:

> Tarım, hayvancılığı, havalimanı etkileyerek bitirdi. Havalimanı etkiledi. Köyün hayatı değişti ama iyiye gitmedi. Eskiden insanlar, mandacılıkla, hayvancılıkla tarlayla idare ediyordu, gül gibi geçinip gidiyordu. Şu an öyle bir şey yok. Birkaç tane adam işe girmiş; o da asgari ücretle havalimanında, kendi zaten kurtarmıyor (Dursunköy).

Kahvelerde Kanal'ın kendilerini yerinden edebileceğine dair kaygılar da dillendirildi: "Şimdi de Kanal İstanbul çıktı. Bizim gibi vatandaş yıllardır varını yoğunu vermiş, burada bir iki dönüm bir yer almış; devede kulak bir şey verecek, onu da defedip gidecek" (Baklalı).

3. Havalimanı, gürültüsü, emisyonları, hafriyatlarının oluşturduğu deniz dolgusu – sahile minyatür bir Yenikapı dolgusu kondurulmuştur– ve yeşil alan katliamıyla Karaburun'da da önemli bir kırılma noktası olmuş, Kanal'a bakışı da etkilemiştir:

> Aman bize söylemeyin, gözünü seveyim. Bize zararı var. Bana zararı var, valla öyle. Köye zararı var. Bir buçuk dakikada bir gürültüsü. Şimdi lodos olduğu için anlaşılmıyor. Gürültüsüydü, yok bilmem nesiydi! Şimdi Kanal geliyor. Ne faydasını görecem kanalın? Zararı var. Hafriyatı nereye dökecekler? Denize dökecekler, balıkçılığı öldürecek. O kamyonların tozu, bilmemnesi. Havaalanını yaparken ormanların yemyeşil alanları sapsarı oldu tozdan. Bir sürü yeşil alan vardı gitti.

3. Havalimanı'ndan istihdam beklentileri boşa çıktığı gibi, Karaburun'un proje alanının arkasında kalmasıyla esnafın umutları da suya düşmüştür. Kazananlar, 3. Havalimanı güzergâhındaki Tayakadın, Baklalı ve Dursunköy esnafıdır: "Taksiciler hep duruyorlar. Çay içiyor, kahve içiyor, yemek yiyor. Nerde görecen burada sarı taksiyi eskiden. Ayda yılda bir tane görürdük, ama şimdi sabah erken doluyor burası" (Dursunköy Muhtarı). Öte yandan, Tayakadın esnafının aksine, taksicilerle havalimanına çalışan şirketlerin servis araçlarının bedava otoparka çevirdiği yerleşimde trafik keşmekeşinden, evlerin, ahırların önlerinin işgalinden, gürültü ve görüntü kirliliğinden, itfaiye, ambulans araçlarının engellenişinden şikâyet çoktur.

Kırsal Mekânın Finansallaşması

Önce 3. Havalimanı, sonra Kanal, mega projelerin en önemli etkisi, yaşam alanlarının, yerleşimlerin piyasada alınır satılır metalara, spekülasyon araçlarına dönüştürülmesi olmuştur. Bölge, mega projelerin açıklandıkları 2011'den başlayarak yatırımcılarla spekülatörlerin gözdesi olmuştur. Camları, 3. Köprü, 3. Havalimanı ve Kanal görselleriyle kaplı emlakçıların egemen olduğu peyzaj adeta konuşmaktadır. Yerleşimler onlarca, hatta yüzlerce yıllık yaşam alanları değil de borsada birer kâğıt parçasıymışçasına el değiştirmeye başlamıştır. Öyle ki süreç "Tahtakale" diye adlandırılmaktadır. Alıcılar, arazilerin imarına bakmadan tapuyu yeterli saymakta, fiyatlar yükselince arazileri elden çıkartmaktadır. On bir kez el değiştiren parseller ("Kanal İstanbul güzergâhında hareketlilik", 2020) vardır. İstatistikler, 2010-18 arasında arazilerdeki astronomik değer artışlarını göstermektedir: Durusu %700, Balaban %3025, Tayakadın %2900, Dursunköy %2233 değerlenmiştir (Alagöz, 2018).

Bambaşka bir evrenden bahsediliyormuşçasına bir paket sigaraya giden, bir hayvana, siyah-beyaz televizyona takas edilen bir zamanların inanılmaz ucuzluktaki arazilerinin astronomik rakamlara erişmeleri paylaşıldı. O kadar değersizlermiş ki kadastro geçtiğinde köylü ilgilenmemiş bile:

> Eskiden para etmiyormuş buralar. Öyle anlatıyorlar bizimkiler. Takasla yapılıyormuş: "Al şurasını ver, bu hayvanı bana, al burasını." Öyle öyle yerler gitmiş, ne olduğu belli değil. Senetli (tapulu) olan yerler de var, olmayan yerler de var giden. Çoğu kadastro geçmiş meraya yazılmış. Uğraşmamış insanlar. Kadastro zamanı ilgilenen yok. Yer çok para etmiyor. Yazmışlar devlet yeri, yazmışlar devlete. Şimdi peki bilen biri olsa, elinde bir senet olsa onların hepsi bizim (Baklalı).
>
> 54 dönümlük yer. Karadenizli bir vatandaş. Almanya'da çalışıyor. Buraya geliyor, beğeniyor. Bir tarla da ben alayım diyor. Bir paket Maltepe fiyatına 54 dönüm yer alıyor. Otuz sene önce. Beş, altı sene önce satmak istedi. 5 milyon mu, 6 milyon mu yerini sattık (Aynur, Baklalı).
>
> Ucuz yerler, çok uygun. Bedava yani. Ordulu emlakçı bir arkadaş vardı, "Ben burada yer satıyordum, para karşılığında siyah-beyaz televizyon veriyordum insanlara", derdi. Siyah beyaz televizyonu götürüp satıyorlarmış, öyle para alıyorlarmış (Tayakadın Muhtarı).
>
> Üç gün önce bir yer sattık Siirtli bir işadamına. 12,5 dönüm yer, köyün çıkışında. Sahibi Adıyamanlıydı. Dokuz sene önce almış, 300 bin liraya. 4 milyon 700'e sattık. Adam parayı görünce şok oldu! Bu havalimanı geldikten sonra bu oldu yani. O havalimanı gelmeseydi, o vatandaşın yeri kaç paraydı? 300 bine almıştı; yani bir milyon falan olurdu işte. Aradaki farkı görüyorsunuz. Şu anda imar beklentisi satmıyor (Tayakadın Muhtarı).

Körfez ülkelerinden yatırımcılardan da bahsedildi: "Araplar aldı, aldı, Durusu'da villalar. Bizim burada büyük arazi aldı Araplar. İki görümcem sattı, Araplar aldı. Dursunköy'de almıştım üç dönümlük bir arazi, yine Arap aldı" (Aynur, Baklalı). Yukarıda

Şekil 8. Terkos - Karaburun güzergâhı.

açıldığı üzere, çeşitli gereksinimler ve maddi zorluklar karşısında arazilerini daha önce ellerinden çıkartan yerel nüfuslar sürecin kaybedenleridir: "Mega projelerin etkisiyle yatırım amaçlı alıyorlar, ama mega projelere kadar satılmıştı. El değiştiriyor. Elden ele satılıyor" (Emlakçı, Baklalı). Baklalı'nın %90'ı, Dursunköy'ün 450 arazisinden 400'ü dışarıya satılmıştır. Kümes yaptırılmayan araziler, arsalar Yenişehir projesinin beş yıldızlı imar planlarına açılmıştır. Ziyaretlerin yapıldığı dönemde satışlar durmuştu. İmar beklentisiyle satmayıp elinde tutan olduğu gibi, ekonomik darboğaz nedeniyle alıcı bulamadığından satamayan da vardı. Yenişehir planları açıklandığında ekonomik gidişat nedeniyle piyasalardaki durgunluk yine devam etmektedir. Kimi emlakçılara göre olası kamulaştırma beklentileri de bir nedendir.

Ata Dede Toprakları, Doğa Sevgisi

Mülakatlarda, yerleşimler "ata dede toprağı", "ata ocağı", "ata mirası" olarak nitelendirildi. Sakinler, atalarının mezarlarından bahsederken nesiller boyu burada kök saldıklarını vurguladılar. Mezarlıklar, onları yerleşimlerinin gerçek sahipleri kılan bir gösterge işlevi görmektedir:

> Kanal bizi kötü etkileyecek. Birinci derecede, çünkü ölüm dirim burada. Yüzyıllardır burada yaşamışım. Mezarlığa gittiğimde sayısız vefatım var. Babam orada, dedesi, onun dedesi, bu kadar geriye gidiyor (Ersin, Baklalı).

> Ben 70 yaşımı doldurdum, buradayım. Dedem burada, babam burada. Burada yatıyorlar, camide işte benim sülalem (Mehmet, Dursunköy).

> Dedelerimiz babalarımız, gelirken gördüğün mezarlıkta. Bak şimdi, bizim köyümüzü dedelerimiz babalarımız bırakmış (Yusuf, Balaban).

Bu bağlamda, ata, dede mirası ortak mallara el koyan Büyükşehir Yasası da eleştirilmektedir: "Ağrıma gidiyor yani. Köyümüzün bu aldığı yerler, toprakları dedelerim almış. Hepimizin dedeleri heyet olmuşlar burada, idare olmuşlar, bu toprakları almışlar. Yani benim kanıma dokunuyor şahsen. Dede toprağı tabii. Bana dokunuyor" (Mehmet, Dursunköy).

Bir diğer ortak nokta, doğayla iç içe, sakin, huzurlu yaşamlarını, kamusal alanları geniş yerleşimlerini ve az katlı evlerini kent yaşamından üstün görmeleriydi. Bu gruba, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden göçlerle gelenler de dahildir. Genç nüfusların yerleştikleri Göktürk ve Hadımköy ile İstanbul kötü örnekler olarak sayıldı:

> Bana para verseler ben Göktürk'te oturamam. Bana göre değil çünkü, biz buraya alışmışız. Ben İstanbul içine giderim, akşam kalmam, hemen burayı arıyorum. Buraya dönmek istiyorum (Tayakadın Muhtarı).

> Şu huzuru hiçbir yerde bulamayız. Mesela buradan gidip de İstanbul'a iki gece kalmışlığım yoktur benim. Ben iki gece kalayım, üçüncü gece hastayım (Baklalı).

> TOKİ'ylen biz anlaşamayız, mümkün değil. Daire verse bile, diyecek sen burada oturacaksın. Ben bahçeme de çıkamayacağım, eşecek yok edecek. Yazın bütün gün dışarlardayız. Yeşillik. Hep meyva ağaçlarımız var; acırsam en çok onlara acırım (İlknur, Dursunköy).

> Şimdi buraya binalar yapılsa, analarımızı babalarımızı yerleştirseler, bunların hepsi bir senede ölür. Şuraya bak, ne güzel oturuyorsun. Bugün bu Göktürk'te böyle bir yerde oturabilir misin; onun için para lazım. Ama burada bedavaya oturursun. Hava da mühim. Biz böyle alışmışız (Ağaçlı).

> Gelirken gölü geçiyorsunuz. Ormanı geçiyorsunuz. Bir tarafa bakıyorsunuz Karadeniz, ortada göl. Doğal olarak yeşillik var, tabiat var, göl var. Yani bundan daha ne! (Karaburun).

Mülakatlar, ağırlıklı olarak orta yaş ve üzeri kişilerle yapıldığı için gençlerin farklı düşünmeleri ve hareketli kent yaşamını tercih etmeleri muhtemeldir. Bununla birlikte, kent yaşamından hoşlanmayan gençlerle merkezlere göç etmiş, ama emekli olur olmaz geri dönerek "baba ocağını şenlendirmiş" kişilere de rastladık.

Sonsöz

Araştırmanın gösterdiği üzere yerleşimlerin ortak yönleri farklılıklarından fazladır. Çeşitli göçlerle, Balkanlar'dan geldiklerinden ortak bir geçmişe, kültüre ve benzer tarihçelere sahiptirler. Göç yollarındaki acılarda da ortaklaşmışlardır. Gacallar ve sonradan Anadolu'dan göçlerle gelenler de dahil, geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olan ve bölgenin müştereklerinden faydalanan yerleşimlerin yaşamlarına devam edebilmeleri için birbirlerine bağlı ve bağımlı olduklarını görmekteyiz. Ağaçlı'dan Tayakadın'a ulaşan meralar, Yeniköy'den Karaburun'a erişen kumsal, emek mekânları Durusu ve Karaburun'a iç göçler... Geçirgen bir coğrafyada yer alan Kuzey Ormanları yerleşimleri, Kuzey Ormanları gibi bir ekosistemdir. Ve tıpkı Kuzey Ormanları gibi tehdit altındadır.

Araştırma, bölgedeki tarım ve hayvancılığın yok edilmesinin tek sorumlusunun 3. Havalimanı olmadığını, tarım ve hayvancılıkta çözülmenin çok önceden başladığını

nedenleriyle ortaya koymuştur. Bir başka ezber bozucu sonuç, tahminlerin aksine, tavan yapan arazi fiyatlarından küçük bir azınlık dışında yerel halkın yararlanmadığıdır. İlk satanlar olduklarından, mega projelere karşı çıkmamalarına gerekçe olarak gösterilen rant beklentisi çoğunluk için geçerli değildir. Mülakatlar, 3. Havalimanı'nın bölgedeki kazananları olarak emlakçılar ile güzergâh üzerindeki esnafı işaret etmektedir. Öte yandan, Kanal'a karşı çıkan emlakçılara da rastlanmıştır ki yerel halktan olmaları şaşırtıcı değildir.

Ziyaret edilen yerleşimlerde çoğunluk Kanal'a karşıdır. Araştırmanın gösterdiği üzere, ata, dede topraklarına sadakat ve bağlılık, doğa sevgisi, tarım ve hayvancılık dışında iş bilmemeleri ve 3. Havalimanı kırımlarından çıkartılan dersler başlıca nedenlerdir. İtirazların neden Kanal'a karşı örgütlü muhalefete dönüşmediği bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Öte yandan, mülakatlar, kırsalın çözülmesi, gençlerin terkiyle yerleşimlerin orta yaş ve üzeri kuşaklara kalması, gelecek tasavvurunun yok olması gibi bazı ipuçlarını sergilemektedir. Ayrıca, onlarca yıl merkeze erişimleri zor, kendi içlerine kapalı küçük yerleşimlerin devleti karşılarına almalarının kolay olmadığı, öte yandan, iktidar ve/ya sermaye kaynaklı, yatay ve/ya dikey, dış ve/ya iç baskıların ve/ya rüşvetlerin buralarda kolaylıkla işletilebileceği göz önüne alınmalıdır. Kolluk güçleri devreye sokularak başta ekoloji örgütleri olmak üzere toplu ziyaretlere kapatılan yerleşimlerin, müdahaleler ve baskılarla karşılaşacaklarını tahmin etmek zor değildir.

Mülakatlardaki ifadelere dayanarak, her ne kadar ses çıkartmıyor görünseler de, ciddi bir muhalefetin varlığından bahsedebiliriz:

> Ben açık söyleyeyim, kendi şahsıma Tayakadın'ın gelişmesini istemiyorum. Bina yapılmasını istemiyorum. Köy olarak kalmasını istiyorum. Burası imara açıldığı zaman, otel yapılacak, bar açılacak, disko açılacak... Yani İstanbul içi gibi olacak burası. Göktürk gibi olacak... Tayakadın'da ne kadar insan oturuyorsa benim düşündüğümü düşünür. Ne Kanal'ı ister ne buranın gelişmesini (Tayakadın Muhtarı).

Yenişehir imar planlarına göre Tayakadın'ın tamamı fuar, kongre merkezi ve konut bölgesi olacaktır. Tayakadınlılar muhtarlarının yüzünü kara çıkartmaz. Nüfusa kayıtlı seçmen sayısı 1950 olan yerleşimden 1700 kişi Yenişehir planlarına itiraz eder.

Planlara göre, yöre her çeşit turizmden ticarete, lüks konutlardan rekreasyon alanlarına, fuar ve kongre merkezlerine, lojistik bölgeye ve bilcümle projeye açılacaktır. Yeniköy'deki mülakatlarda, "Bizi gözden çıkarttılar", "Bu köy yerinden kalkacak, gidecek" yorumları sıklıkla telaffuz edilmişti. Yöreden bakınca, "gözden çıkarttılar" yorumunu tüm yerleşimler için geçerli sayabiliriz. Tepeden inme mega projeler, zahmetli yollar, yolculuklar, acılar ve kayıplarla örülen, ata / dedelerin onca çaba ve çilesinden, yokluk ve yoksunluklarından yoğrulup torunlara sunulan bereketli yaşamların üzerine çığ gibi inmiştir. Bu kaygıdan yola çıkan çalışma, sayfalarca raporlarda flora ve fauna kadar yer tutmayan ya da sadece rakamlarla belirtilen, bu kadar yakın, bu kadar uzak İstanbulluları, mega projelerin savurduğu "kum tanelerini" tanımayı ve anlatmayı vicdani bir borç bilmiştir. Durusu'dan 97 yaşındaki Nuri Amca'nın ifadesiyle "buraların sevgisini alanlara" dayanışmacı bir selamdır!

Araştırmanın Yöntemi

16 Eylül-17 Aralık 2019 tarihlerinde Ağaçlı (3), Yeniköy (3), Karaburun (1), Balaban (1), Durusu (2), Tayakadın (2), Baklalı (3), Dursunköy (2) olmak üzere Kuzey Ormanları'nın Karadeniz kıyıları ve Terkos Gölü çevresindeki sekiz yerleşime 11 gün içinde 17 ziyaret gerçekleştirildi. Bu yerleşimlerin seçilme nedeni, 3. Havalimanı'ndan doğrudan etkilenmeleri ve Kanal'ın etki alanında olmalarıydı. Aynı sonuçlar, benzer görüşler alınmaya başladığında, doyum noktasına ulaşıldığı düşünülerek araştırma sonlandırıldı.

Yöntemde derinliğine mülakatlar ve kahvehane sohbetleri kullanıldı. Derinliğine mülakatlar, evlerde ve muhtarlık, emlakçı gibi işyerleri ile kahvehanelerde gerçekleştirildi. Toplam 22 özel mülakat, köy kahvelerinde dokuz kitlesel sohbet yapıldı. Kahvehanelerdeki sekiz-on kişilik sohbetlerde isim söylemeyenlerden isimleri sorulmadı.

Genç nüfuslar köyleri terk ettiklerinden kahvehane sohbetlerinde orta yaş erkek grubu ağırlıktaydı. Toplumsal cinsiyet dengesi gözetilmeye çalışılsa da derinliğine mülakatlar için sadece altı kadına (Baklalı: 1, Balaban: 1, Durusu: 1, Dursunköy: 1, Yeniköy: 2) ulaşılabildi. Bunun nedeni kahvehanelerde kadın bulunmayışı ve sadece ziyaret talebinin kabul edildiği evlere girilebilmesiydi; kaldı ki ziyaret edilen evlerde görüşmeye gelmeyen veya konuşmak istemeyen kadınlar da oldu.

Olur alınmadan kayıt cihazı kullanılmadı. Ses kaydında hiçbir itirazla karşılaşılmadı. Bölge nüfuslarının düşüncelerini, hislerini doğrudan iletmek için mealen anlatmaktan mümkün olduğunca kaçınıldı; konuşma diline dokunulmadı. ■

Kaynakça

Akyol, M. (2019, 25 Aralık). 10 soruda Kanal İstanbul. *Evrensel*. https://www.evrensel.net/haber/393976/kanal-istanbul-nedir-gerekceleri-ve-itirazlar-neler-10-soruda-kanal-istanbul

Akyol, M. ve Kınacı, G. (2020, 25 Ocak). Havalimanı ile leyleklere hasret kaldık Kanal İstanbul'la daha beteri olacak. *Evrensel*. https://www.evrensel.net/haber/396032/havalimani-ile-leyleklere-hasret-kaldik-kanal-istanbulla-daha-beteri-olacak

Alagöz, G. (2018, 15 Ocak). Çılgın prim! Fiyatlar şimdiden 4 kat arttı. *Hürriyet*. https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/cilgin-proje-cilgin-prim-40711036

Azem, İ. (Yönetmen). (2015). *3.Havalimanı inşaatı-Mayıs 2015* [Film]. Kibrit Film. https://vimeo.com/133292830

Bilgin, C. ve Yarış, İ. (2011). *İstanbul'un 100 köyü*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.

Bozlağan, R. ve Yılmaz, N. (2015). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Arnavutköy*. Arnavutköy Belediyesi Kültür Yayınları.

Brenner, N. (2014). Introduction: Urban theory without an outside. Neil Brenner (Der.), *Implosions/explosions towards a study of planetary urbanization* içinde (s.14-29). Jovis.

Çınar Mühendislik Müşavirlik A.Ş. (2019). *Kanal İstanbul Projesi (Kıyı yapıları, [Yat limanları, konteyner limanları ve lojistik merkezler], denizden alan kazanımı, dip taraması, beton santraller dahil) çevresel etki değerlendirmesi raporu*. T.C. Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Altyapı Genel Müdürlüğü.

Demir, H. (2013, 29 Haziran). Tayakadın Köyü'nün kısa tarihi. *Tayakadınlı*. http://tayakadinli.blogspot.com/2013/06/tayakadin-koyu-tarihi.html

Gürbüz, M. (2014). 3. Havalimanı ve Kanal İstanbul projelerinin İstanbul'un verimli arazileri üzerindeki etkileri. Nuran Zeren Gülersoy, Özgül Erdemli Mutlu, Esra Yazıcı Gökmen (Der.), *İstanbul'un geleceğini etkileyecek üç proje: 3. Köprü-3. Havalimanı-Kanal İstanbul (TEMA Vakfı uzman görüşleri)* içinde (s.42-51). TEMA.

Kahraman, S. A. (2017). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. cilt: Podgoriçe, İştib, Vidin, Peçoy, Budin, Üstürgon [Estergon], Ciğerdelen, Macaristan, Öziçe, Taşlıca, Dobra, Venedik, Mostar, Kanije* (2. baskı). YKY. (İlk basım 2010).

Kahraman, S. ve Dağlı, Y. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi: İstanbul* (9. baskı). YKY. (İlk basım 2003).

Kanal İstanbul güzergahında hareketlilik: 11 kez el değiştiren parseller var. (2020, 28 Mart). *Evrensel*. https://www.evrensel.net/haber/400679/kanal-istanbul-guzergahinda-hareketlilik-11-kez-el-degistiren-parseller-var

Kanal İstanbul için 3 farklı proje iddiası emlak fiyatlarını artırdı. (2013, 28 Haziran). *t24*. https://t24.com.tr/haber/kanal-istanbul-icin-3-farkli-proje-iddiasi-emlak-fiyatlarini-artirdi,232959 .

Koltuk, T. ve Sağlamçubukçu, A. S. (2013). *Osmanlı belgelerinde Arnavutköy*. TC Arnavutköy Kaymakamlığı.

Kuzey Ormanları Savunması. (2015) *Yaşam, doğa, çevre, insan ve hukuk karşısında 3. Havalimanı Projesi*. Kuzey Ormanları Savunması. https://kuzeyormanlari.org/Docs/Yasam_Doga_Cevre_Insan_ve_Hukuk_Karsisinda_3_Havalimani_Projesi.pdf

Ocak, H. Parsel parsel Kanal İstanbul-1. (2020, 1 Ağustos). *Cumhuriyet*. https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/parsel-parsel-kanal-istanbul-1-1755354

Şahin İ. (2020, 18 Temmuz). Yenişehir projesi Yeniköy'ü yutacak. *Sözcü*. https://www.sozcu.com.tr/2020/emlak/yenisehir-projesi-yenikoyu-yutacak-5937766/